

Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş:11.09.2018 ✓Accepted/Kabul:29.04.2019

DOI: 10.30794/pausbed.458994

Araştırma Makalesi/ Research Article

Aşkın, D.(2019). "Toplumsal Gerçeklik Ve Tanımlama: Modern Sonrası Dönemi Tanımlama Tartışmalarına Dair Kategorik Bir Çözümleme",
Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, sayı 36, Denizli, s. 79-88.

TOPLUMSAL GERÇEKLİK VE TANIMLAMA: MODERN SONRASI DÖNEMİ TANIMLAMA TARTIŞMALARINA DAİR KATEGORİK BİR ÇÖZÜMLEME

Deniz AŞKIN*

Özet

Modern insanın rasyonalist-pozitivist dünya anlayışının siyasi argümanlar ile birleşmesinden sonra devletler bazında kabul gören determinist yaklaşım, uzun bir süre egemen düşünce olarak kabul görmüştür. Bu anlayışa göre, bireyler gibi toplumlar da fizik kurallarına uygun olarak genel evrensel kurallar çerçevesinde değerlendirilebilir ve bunlar ideal olana evrileceklerdir. Ancak bireyler gibi toplumların da evrileceği ve bu süreçte sekülerleşme, rasyonelleşme ve bireyselleşme gibi temel değerler ile donanacağına yönelik inanç son zamanlarda önemli oranda eleştirilere muhatap kalmaktadır. Toplumların, bireylerin makro teorileri terk etmesi birçok kimliği kendi bünyesine katması, görünüşte çelişik olan argümanları kendi özelinde bir araya getirmesi temelinde gelişen kimlik politikaları ile artık 'genelleme' nin oldukça zorlaştığına dikkat çekilmektedir. Ancak sosyal bilimlerde toplumsal ilişkilerin bu şekilde çözülüşüne dair hemfikir olma durumu var iken; içinde bulunduğumuz dönemi tanımlama noktasında çeşitli farklılaşmalar yaşanmaktadır. Örneğin A. Giddens, J. Habermas ve F. Jameson gibi sosyal bilimlerde öne çıkan isimler modern dönemin bitmediğini fakat bunu günümüzde daha radikal bir şekilde deneyimlediğimizi öne sürmektedirler. Ancak buna karşın J. F. Lyotard, J. Baudrillard S. Hall, U. Beck, Z. Bauman ve D. Bell gibi kişiler ise günümüz gerek sosyal ilişkilerinin gerekse de siyasal eğilimlerinin kazanmış olduğu boyutun eski dönemin ötesinde olduğunu öne sürerek yeni tanımlayıcı isimler sunmaktadırlar. Bu çalışmanın temel amacı da sosyal bilimlerde sıkça karşılaştığımız bu gelişmeleri bir araya getirerek söz konusu çağdaş öncü bilim insanlarının neye göre modern dönemin bitmediğini ya da neye göre bittiğini savunduklarını temel referanslar ışığında kategorik-teorik olarak bir araya getirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Post-Modernizm, Yeni Kimlikler, Makro Teoriler, Kimliklerin Parçalanması.

SOCIAL REALITY AND DEFINITION: A CATEGORICAL ANALYSIS TO THE DISCUSSIONS OF DEFINITION OF POST-MODERN PERIOD

Abstract

Determinist approach has been accepted as a hegemonic thinking a long time after the rationalist-positivist world understanding of the modern individuals integration with political arguments. According to that, societies, like individuals, can be evaluated within the frame of general universal order in accordance with the rules of physics and they will evolve to the ideal form. However, the idea, asserting that individuals and societies will evolve and they will adopt some values such as secularization, rationalization and individualization in this process has been criticized rigidly in recent years. It is remarked that individuals and societies have abandoned macro-theories, adopted some different identities, gathered some arguments which apparently seen contradictory in their own personalities. These new identity politics show that it is hard to make generalization. Even though there is an agreement on the idea that social relations are solving, there are various differentiations on the definition of the period that we live in. For instance, A. Giddens, J. Habermas and F. Jameson who are important names in social sciences suggest that modern period hasn't finished yet, although we are experiencing its radical

* Dr. Öğr. Üyesi, Bitlis Eren Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, BİTLİS.
e-posta: daskin@beu.edu.tr (orcid.org/0000-0003-0827-0534)

version in these days. In spite of that some social scientists such as F. Lyotard, J. Baudrillard S. Hall, U. Beck, Z. Bauman, and D. Bell argue that both social relations and political trends have changed and gained new dimensions. Due to the fact that this period of time needs to be renamed descriptively. In this context, the main aim of this study is to gather and categorize theoretically these debates so that we can understand why they think that modern period hasn't finished yet, or on what references the others think that modern period has over

Keywords: *Post-Modernism, New Identities, Macro-Theories, Fragmentation of Identities.*

1. Giriş

Genel olarak 15. ve 16. yüzyıllarda Rönesans ile birlikte özellikle Batı Avrupa toplumlarında ortaya çıkan ve daha çok akıl ve mantığa hitap eden akımın temellerine dayanan modernizm, ruhtan arındırılmış bir şekilde uzun bir süre kendi egemenliğini ilan etti. Yüzyıllara uzanan bu mücadelenin sonucunda Kant'ın (2004: 221) aydınlanmayı tanımladığı şekilde " insanın kendi suçu ile içine düşmüş olduğu ergin olmama durumundan kurtulması" olarak tanımlanan yeni bir paradigmanın kapıları aralanırken, değerleri de toplum içinde hızlı bir şekilde yayıldı. Bu yönü ile modernizm Bock'un (2006: 68) ifadesi ile kendi varlığını gelenek ile içine girmiş olduğu bir *kavga* (Quarrel) sonucu kazandığı anlayışı hâkimdir. İlk başlarda salt bir edebi tartışma çerçevesinde şekillenen bu *kavga* kısa zamanda modernizmin kendisini üstelediği ya da üstün olarak kabul ettiği bir zamana intikal etmiştir. Yeni toplumsal ve siyasal düzenin kendi içinde değişim ve dönüşümleri ile daha önceki gelişmeler 'eski' sıfatına maruz kalırken 'yeni'nin dahi daha güncel bir tanımlaması ortaya çıktı. Ancak modern olanın bile zamanla eskidiği bir süreç ve ardından bu dönemi tanımlama girişimleri sosyal bilimlerde çeşitli güncel tartışmalara neden olmaktadır. Bu çalışmada modern zamanların ruhundan sıyrıldığımızı ve artık bu paradigmanın ortaya koymuş olduğu 'evrensel doğru' ve 'büyük/meta anlatı'ların eleştiriye açıldığını ortaya koyarken önde gelen sosyal bilimciler tarafından geliştirilen çeşitli tanımlamalara yoğunlaşacağız. Modern dönem sonrasını tanımlamak maksadıyla post-modern çalışmalar geniş bir literatüre sahip iken dönem tanımlama girişiminde bulunan önde gelen sosyal bilimcilerin neden ve hangi kriterleri göz önünde bulundurarak bir adlandırmaya gittikleri üzerinde ne yazık ki yeterli sayıda çalışma mevcut değil. Bu çalışma da, bu bağlamda modern sonrası dönemi tanımlama girişimleri hakkındaki teorik tartışmaları toplama yönünde bir girişim olacaktır.

Tarihsel süreç içerisinde modern zaman, belli bir aşamaya işaret eder. Bundan önceki antik ve feodal toplumsal düzenleri geride bırakan bu süreç de evrimsel bir anlayışla modern sonrası –postmodern- olarak yerini yeni bir döneme bırakacaktır. Diğer bir ifade ile toplumlar geçirdikleri sosyal, kültürel, ekonomik nedenlere ve gelişim düzeylerine bağlı olarak çeşitli kategorilere ayrılırlar. Bu kategoriler her bir toplum için öznel özellikler taşımakla beraber toplumların bu aşamalarla tanışma zamanları da farklılık göstereceğine yönelik çeşitli algılar ortaya çıkmıştır. Bu yönüyle modernizmin toplumsal anlamda kabul edilmesi ve fizik kurallarının toplumsal süreçleri de açıklayabileceğine yönelik tartışmalar ışığında şekillenen sosyal bilimler dahi bu doğrultuda pozitivist çizgide gelişmiştir. 18. yüzyıldan sonra Avrupa toplumlarında meydana gelen buhranlar ve toplumsal hareketlerin seyri ve daha sonra deyim yerinde ise taşların yerine oturması, belli olguların başka olgular ile açıklanması tartışmalarını gündeme getirmiştir. Bu anlamıyla S. Comte'nin fizik bilimi ile toplumsal süreçleri açıklama girişimleri sosyal bilimlerde yeni analizlerin hâkim gücünün gelişmesini sağlamıştır. Daha sonra E. Durkheim'in çalışmaları ile teorik zeminde gelişen *olgusal* çözümleme bu tür tartışmaları daha da görünür kılmıştır. Hatta K. Marx'ın *tarihsel materyalizmi* de modern ruhun kendi döngüsünü inşa edeceği ve duyguya yer bırakmayacağı yönünde bireyin çabasını nerdeyse hiçe indirmekle eleştirilir. M. Weber'in *rasyonelleşme* ve *bürokratikleşme* öngörüsü de yine modern toplumun düz çizgisel bir yolda ilerleyeceğine yönelik düşüncelerin sosyal bilimlerde hegemonik yapısının oluşumu için referans noktalarını oluşturur. Bu durum bir anlamıyla Bury'in (1920: 2) uygarlığı tanımlama biçimine benzer. Ona göre, "uygarlık arzulanan bir yöne doğru evrilmiş ve evrilecektir." Bu yönüyle modernite kendi dönemselleri için bireyi, kurumları, kültürü ve toplumu dönüştüren tarihsel bir durum olarak karşımıza çıkar. Modern teoriler ise yaşanan bu dönüşümü, genel olarak Rönesans ile başlatıp, toplumun geleneksellikten modernliğe geçişini açıklamaya çalışır. Ancak toplumdaki bu geçişin kesin tarihlerle ifade edilememesine karşın bu durum bireyselliğin ortaya çıkması, objektif bilimin yaygınlaşması, insani değerlerin ortaya çıkması ve yaygınlaşmasına ve tabii ki de sanatta meydana gelen değişikliklere göre ifade edilir. Kültürel epistemolojik yaklaşımı kendi çalışmalarında görünür kılan, onu bilimsel bir temele oturtan Hegel, Nietzsche,

Heidegger ve onları besleyen kaynaklar da bu çalışmaların öncülüğünü yapmışlardır (Brey ve Feenberg, 2003: 3- 4).

Malumdur ki her ideoloji kendi fedaisini doğurur. Modern olgunun da modernizm ve ardından bir proje olarak modernizme dönüşmesi, Batı toplumlarının da deneyimledikleri toplumsal süreçleri Batı dışı toplumlar için kurtuluş reçetesi olarak gördüğü bu ideolojiyi (Aşkın, 2017: 222) hayata geçirmeye gönüllü olduklarında ve bunun için kendilerini muktedir gördüklerinde bu durum bir toplum mühendisliğine dönüşür. Bauman (2013:23) modernizmin bu belirleyiciliği hakkında şunları ifade eder: “İyi bir dünya hakkındaki modern fantezilerin neredeyse tümü derinlemesine anti-moderndir; yani bunlar tarihin sonunu bir değişim süreci anlamında sunarlar.” Bu yönüyle modernizm geleceği belirlemiş olmanın hoşnutluğu içinde yaşarken ve iyiye doğru evrilme inancına bağlı kalırken aslında belirlenmiş; ancak imkânsız bir dünyanın kapılarını aralar. Öngörülen tek düzen bir zirvedir ve bu yöndeki algılar ilelebet var olacaklardır. Modernizmin modernleşme olgusunda evrilmesinin altında yatan bu düşünce özellikle Batı toplumlarının aynı sürece intikal etmeyen diğer toplumları bir mühendislik mantığı ile ele almalarına neden oldu. Bu yönüyle de bu düzeni bozmaya çalışan herhangi *aykırı bir durum* ya da genel anlamıyla ‘şey’ tehlikeli ilan edilir.

Batı etkisinin Batı dışı alanlara yayılması tarihsel anlamda önemli sonuçları doğurmuştur. Tarihe bakıldığında, 19. yüzyılın başında Avrupa, dünyadaki karaların %35’ini, 1878’ e kadar %67’isini, 1914’te kadar %84’ünü kontrolü altına almıştır. Batı’nın bu şekilde yayılması onun ilk olarak haçlı seferleri adı altında başlatmış olduğu kutsal savaş ile zayıf ve askeriye mahrum toplumları etkisi altına alması sonucu genişlemiştir. Bunun yanında Batı’nın kendi dışındaki dünyada etkisinin artması/genişlemesi onun özellikle 1648 yılında Avrupalı devletlerin kendi aralarında imzaladığı Vestfalya Antlaşması ile içlerindeki kargaşaya/savaşa son vererek enerjisini Batı dışı toplumlara yöneltmesine dayanmaktadır. Diğer bir ifade ile Batı’nın kendi içinde barışı temin etmesi onun Batı dışı, özellikle de zayıf toplumları kendi etkisi altına almasına uygun zemin hazırlamıştır (Kamali, 2006: 49). Bu doğrultuda süreç içerisinde Batı orijinli çalışmaların Batılı olmayan ülkeleri çözümleme çabaları zamanla kendilerinden olmayanın tüm yönleriyle dönüşmeleri gerektiği fikrine evrilmiştir. Bu bağlamda bir taraftan B. F. Hoselitz’in (1971) vurgulamış olduğu ekonomik dışı faktörler diğer taraftan W. W. Rostow’un (1960) vurguladığı ekonomi temelli gelişimi açıklayan modeller aslında zaman içerisinde birbirini besleyen yaklaşımlardır. Nitekim Rostow da sadece ekonomi değil ama ekonominin merkezde olduğu bir çözümleme ve gelişim stratejisi geliştirirken Hoselitz ise ekonomiden önce kültürel bir çözümleme ile ‘çevresel faktörler’in bu gelişime uygun olması gerektiği vurgusu hakimdir. Bu nedenle Batılı olmayan toplumların sadece ekonomilerinin değil aynı zamanda kültürlerinin de değiştirilmesi gerektiği düşüncesi ‘modernleşme’ projesinde benimsendi. (Altun, 2000: 140). Geniş bir çerçeveye, ancak homojen bir içeriğe sahip modernleşme projesi muhtemel olarak bazılarını sarıp onlara armağanlarda bulunurken (varlığı ile gurur duyma, övünme, vb.) diğer taraftan çizdiği sınırlara uymayan ya da kabul etmeyen grupları dışlayarak yeni sınırlar inşa eder (Migdal, 1998: 210). Ancak bu anlayış, 19. yüzyılın sonunda geleneksel Batılı anlam dünyası etrafında kurulan ekonomik bir gelişim çizgisine sahiptir. Bu evrimsel gelişim teorisi, 20. yüzyılın fonksiyonalist bakış açısı ile birleşerek modernleşme teorisini büyük oranda şekillendirmiştir. Modernleşme teorisinin kapsadığı, endüstrileşme, ekonomik gelişme, rasyonelleşme, yapısal farklılaşma, siyasal gelişim, sosyal mobilizasyon, sekülerleşme ve diğer gelişmeler uluslararası bir çerçevede (Batı toplumları tarafından 3. Dünya ülkeleri çözümlemesi) ele alınmasına rağmen gelişim çizgisi ulusal hatta bireysel bazda (Inkeles, 1969) da ele alınmaya başlanmıştır (Tipps, 2012: 200).

Gerek toplumsal süreçte gerekse de bireysel olarak insanların duygusal davranışlarının karşılık beklediği bir sürece dâhil olduğumuzu ifade edebiliriz. Paradigma değişimi ile bir dönemin temel değerleri yerini yeni ama karmaşık bir toplumsal düzene bırakmış ve hızla ilerlemektedir. Sosyal bilimcilerin bu karmaşık düzene yaklaşımları ona bir tanımlama getirmeleri de modernizmden oldukça farklılık arz eder. Bu nedenle sosyal bilimlerde en basit tanımlama ile modernizm sonrası yani postmodernizm olarak literatürde yerini alan bu dönemin geniş tartışmaları da başlatılmıştır. ‘Post-modern’ kavramın izi de 1870’e yani modernizmin parametrelerinin kendisini yoğun olarak gösterdiği döneme kadar götürülebilir. İlk olarak Fransız Ressam John Watkins Chapman, 1870 yılında bu kavramı modern sanatın üstünlüğünü şüphede bırakan yeni sanat türlerini tanımlamak için kullanmıştır. Daha sonraları 1917’de Alman Filozof Rudolf Pannwitz Post-modern kavramını, Batı kültürünün nihilizmini vurgulamak, İspanyol Spaniard Federico de Onis 1934 yılında modernizme olan karşıtlığı ifade etmek için, 1939 yılında İngiliz din bilimci Bebernard Iddings Bell seküler modern çağın karşısında dine tekrar yönelişi ve aynı yılda Arnold

Toynbee'nin *A Study of History* çalışmasında kitle toplumunun oluşumunu tanımlamak için kullanıldığını görmek mümkündür. (Glover, 2006: 3; Shawver, 2006: 70). Buna rağmen günümüzde sosyal bilimcilerden modernizmin bitmediğini savunanlar ile beraber bu tarihsel dönemin bittiğini çeşitli temellendirmeler ile ortaya koyarak ve yeni bir dönem ismi ile eskisini tebdil eden yaklaşımlar mevcuttur. Bu yönüyle sosyal bilimlerde içinde bulunduğumuz dönemi tanımlamaya yönelik çeşitli tartışmalar, öneriler ve temellendirmeler halen de sürmektedir. Ancak tüm bu yaklaşımların temel isnat noktaları, modernizmin öngörmüş olduğu pozitivist-sekülerist bir toplumsal sürecin yaşan(a)madığı ve günümüz toplumlarının eski makro teoriler ile açıklanamayacağı yönündedir. Ancak ilginçtir ki modernizmin büyük anlatıları seven yapısına karşılık günümüz parçalanmış ve farklı parametreleri ile öne çıkan toplumsal yapısı *tanımlanmaya* dahi izin vermemektedir.

2. 'Modernizm'de Israr Edenler: Giddens, Habermas ve Jameson

Burada kavramsal olarak modernizmin geniş tanımlaması çizgisinde ısrar eden ve bu dönemin hala belli ölçülerde devam ettiğinde mutabık olan sosyal bilimcilerden olan A. Giddens, J. Habermas ve F. Jameson'ın isimleri öne çıkmaktadır. Ancak Giddens, Habermas ve Jameson dahi modern zamanların ilk dönemlerdeki özelliklerini yitirdiğinin altını çizerek yeni radikal tutumların ortaya çıktığını vurgulayarak günümüz zamanının sosyolojik farklılığını ortaya koymaya çalışırlar. Bu nokta da çağdaş sosyal bilimlerde önemli bir yer işgal eden Giddens (1991: 3), günümüz modernitesini 'Geç Modernite', 'Yüksek Modernite' gibi kavramlar ile tanımlayarak, bu dönemin 19. yüzyıl modernitesinden farklı olduğunu kabul eder. Bununla beraber Giddens, bir taraftan daha önce kabul edilen pozitivist döneme bir eleştiri yöneltirken diğer taraftan da modernizmin risklerini ve refleksif yönlerini vurgular. Bu yönüyle Giddens, postmodernizm gibi yeni bir döneme girmekten ziyade modernizmin sonuçlarını daha da radikal ve evrensel boyutta yaşadığımız bir süreçte olduğumuzu ifade eder (Giddens, 2012: 3). Bu dönemde artık zaman ve mekânın sınırlayıcı, eski klasik özelliklerini kaybettiğini, modernizmin refleksif bir boyut kazanarak zarardan/tehlikeden kaçınmanın zorlaştığını vurgular. Ona göre (2012: 17-18) bütün modern öncesi toplumların temel karakteristik özelliği birbirinden ayrılmayan zaman ve mekânı kullanmak ve hazırlığını ona göre yapmaktır. Dolayısıyla 'ne zaman' sorusu her daim 'nerede' sorusunu gerekli kılmaktaydı. Ancak mekanik saatin icadıyla zaman ve mekânın ayrılmasına yönelik önemli bir gelişme yaşandı. Daha sonra bu saat bölgesel anlamda insanların boş ve çalışma saatlerini birleştirerek bir bütünlük sağladı. Bu zaman ve mekân da hala birbirine bağlılığını korumaktadır. Gelişen teknolojik, iletişim ve ticaret olguları bütün dünyayı tek bir takvim etrafında toplayarak bölgesel farklılığı ortadan kaldırmıştır. O, bunun temel sebebinin de, mekânın kontrol altına alınmasında görür. Ayrıca Giddens, modernleşmenin bir sonucu olarak gördüğü küreselleşmeyi vurgulayarak dünya toplumlarında ortaya çıkan bağlantı noktalarını yine geç/radikal/yüksek modernitenin bir özelliği olarak sunmaktadır. Dolayısıyla Giddens, çağdaş bazı sosyal bilimciler tarafından post-modernizm, post endüstriyel gibi dönem adlandırmalarına katılmamakla beraber, günümüz toplumlarının yeni bir döneme geçtiği görüşüne de katılmaz. Çünkü Giddens'a göre günümüz insanı halen modernizmin kurumları içerisinde yaşamaya devam etmektedir. Gerçek anlamda bir post-modernitenin ise ancak bu kurumların yenileri ile yer değiştirmesi ile mümkün olabileceğini savunur. Bu yönüyle Giddens, her ne kadar günümüz modernitesinin yeni bir dönem olmadığını vurgulasa da içerik olarak önceki moderniteden farklı olduğunu ifade eder (Emre, 2015: 10; Robertson, 1992: 140).

Modern zaman diliminin ve modernizmin halen kemale ermediği yönündeki çalışmaları ile geniş tartışma kapılarını aralayan diğer bir kişi de J. Habermas'tır. Ona göre (1987: 3-4) romantik modernistlerin, modernizmin anlam dünyasını *eski* olarak niteledikleri tarihsel süreçten olabildiğince yalıtılmaları radikal modernlik bilincinin doğmasını sağlamıştır. Modernizmin kazandığı bu anlam ile günümüzün bir geleneği olarak artık modernizm geleneğe karşı bir duruş ve yeni olana atıfta bulunmak için kullanılmaktadır. Bizler de şuan 19. yüzyılda şekillenen ve tarih ile olan bağlarını kesen bu esnek modernizm geleneği içinde bulunmaktayız. O zamandan bu yana modern olarak öne sürülen herhangi bir şeyin temel özelliği ise *yeni* olmasıdır. Bu özelliğe dayanarak Habermas (1987), hem modern dönemin bir geçiş olduğunu düşünen makro sosyal bilimcilerden hem de kendi bazı çağdaşlarından farklı olarak modernizmi "tamamlanmamış proje" olarak görmektedir. Böylece modernizm, erken modernizm dönemi yani burjuva kamusal alanının yükselişi ve devlet-halk arasında aracılık yaptığı bir dönemden, burjuva kamusal alanının ortadan kalktığı ve kendi görevinde baskın bir alana dönüşen devlete, özel şirketlere, tüzel kişiliklere

biraktığı yeni bir döneme doğru evrilmiştir. Burada ise Habermas, dokunulmamış burjuva kamusalına bağlı olarak erken dönemi överken, her şeyi özne-nesne ilişkisine indirgeyen, teknik, duygusallıktan uzak, mekanik ve amaçsal özelliklerin hâkim olduğu geç dönem modernizmini eleştirir.

Neo-Marksist bakış açısı ile F. Jameson toplumun farklı katmanlarında ve alanlarında meydana gelen değişimlere karşılık, Giddens ve Habermas gibi, modern zamanın bittiğine yönelik anlayışa karşı çıkararak süreci modern zamanın bir devamı niteliğinde 'geç kapitalizm' olarak adlandırır. Bu bağlamda Jameson (1987: 111-113) günümüzde deneyimlediğimiz süreci modernitenin farklı bir evresi bağlamında değerlendirilebilecek anlayışı ile, ABD'de 1940'ların sonu 1950'lerin başında, Fransa'da ise 1958 de 5. Cumhuriyet'in kurulmasına dayandırarak, bu olguyu toplumsal ve sanatsal alanda meydana gelen değişimler olmak üzere iki başlık altında incelemektedir. Bunlardan birincisi, modernizmin, sanata, üniversitelere, galerilere hükmeden baskıcı ve tektipçi formuna yeni başkaldırıların olduğunu vurgular. Bu başkaldırı, eskinin tekçi mantığı yerine daha farklı ve geniş bir yelpazeye ayrılan yeni kültürel bir alan ortaya çıkarmıştır. Modernizmin farklı bir evresinin bir diğer işareti ise, yüksek kültür ile popüler kültür arasındaki bağların ortadan kalkmasıdır. Bu da akademik anlamda önemli gelişmelere işaret etmektedir; çünkü daha önce ayrı çevrelermiş gibi değerlendirilen ayrı kategorilere dahil edilen alanlar arasındaki sınırlar tüketim malzemelerinin bütün sınıflara yayılması ile ortadan kalkmıştır. Artık tek bir konu üzerine herkesin mutabık olduğu dönem geride kalmakta ve bu durum da yeni bir toplumsal dönemin ayrı ve belirleyici bir özelliği konumuna gelmektedir. Ancak bu tür temel ve önemli değişimlere rağmen Jameson eski modernist anlayışın bittiği yönündeki düşüncelere katılmaz. Bu yönüyle o, modernizmin makro teorileri ile çelişse de o içinde bulunduğumuz süreci, Giddens'e benzer bir şekilde, modern zamanın daha güçlü bir şekilde devamı olarak görerek (Ayaz, 2016: 2) yeni bir dönem kavramsallaştırmalarına karşı çıkar.

6.Yeni Bir Dönemin Kapılarını Aralayanlar: J. F. Lyotard, J. Baudrillard S. Hall, U. Beck, Z. Bauman, ve D. Bell

İçinde bulunduğumuz sürecin daha öncekinden 'farklı' olduğunu ifade etmek maksadıyla kullanılan *Postmodernizm* açıkçası günümüz toplumları için en basit bir tanımlama biçimi olarak karşımıza çıkar. Çünkü *modernizm sonrası* olarak Türkçeleştirebileceğimiz bu kavram, dönemsel bir kırılmaya işaret ederken zamanın ruhundan bahsetmez ve dönemin özellikleri hakkında fikir vermez. Daha genel olarak, dönemsel kırılmaları 'post' eki ile ayırma anlamsal olarak sosyal bilimlerde tarihsel süreçte kullanılan tanımlamalara aykırılık teşkil eder. Bunun yanında mevcut dönemi tanımlama girişimi olarak önerilen Risk Toplumu (Beck, 1992), Tüketim toplumu (Baudrillard, 2008) Akışkan Modernite (Bauman, 2006), Küresel Kapitalizm (Hall, 2000) gibi mevcut dönemin tanımlaması için kullanılan sıfatlarda, dönemin özelliği kavrama için olarak karşımıza çıkar. Bu tür tanımlamalara ihtiyaç bırakan durum ve olaylar zincirine bakıldığında ise, Aydınlanma çağı ile başlayan toplumsal dönüşümün insanı daha ileriye doğru götürüleceğine yönelik düşüncelere dair şüpheleri ya da radikalleşen, parçalara ayrılan insan kimliği ve toplumu, felsefi değerlerin pratikteki başarısızlığı/ımkânsızlığı olduğu görülebilir. Dolayısıyla çağdaş sosyal bilimcilerde, toplumun temel dinamiklerini Marx, Weber ve Durkheim gibi 19. yüzyıl toplum bilimcilerinin makro teorik çözümlerinden farklı olarak, 20. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıktığı varsayılan, mikro çalışmalara ve gelişmelere odaklanan bir anlayış hâkimdir. Modernizm paradigmasının İkinci Dünya Savaşı ile beraber artık vaat ettiği gerçeklikten uzaklaştığını, Batı'nın sosyal ilerleyişinin öngörülen doğrultuda gitmediğini diğer taraftan da modernleşmenin Doğu toplumlarında beklenen sonucu vermemesi, bu kuramsal düşüncenin pratikte olan ile çelişkisi böyle bir adlandırma gerekliliğinin temelini oluşturur. Bu nedenle geliştirilen ve modern sonrası süreci tanımlamaya yönelik kavramlarda, daha önceki bilimsel modelleri, pozitivist toplumları en iyi şekilde açıkladığını savunan görüşleri, geçmiş ve gelecek hakkındaki tüm kapsamlı değerlendirmeleri reddedilir (Slattery, 2003: 245-247).

Bu bağlamda Lyotard (1984: 3-4) 'Postmodern Durum' (The Postmodern Condition: A Report on Knowledge) adlı çalışmasında daha önceki modernite düşüncesinin meta anlatılarını eleştiriye açıp onların gerçekleşmelerine ya da gerçekleştirilmelerine yönelik olan kuşkuvarını dile getirerek 1950'ler ile kuralların değiştiğini ifade eder. Öyle ki Lyotard *modern* kavramını üst anlatı, *postmodern*'i ise daha önce kast ettiği anlatılara *inanmazlık* anlamıyla kullandığını ifade eder (Rorty, 2011: 291). Bu yönüyle bakıldığında Lyotard bir dönem tanımlamasından çok, önceki döneme göre değişmiş bir olgu üzerinde durur ve bunun özelliklerinden bahseder. Bu değişimin nedeni ise, gelişen teknolojik ilerlemenin bilgi, sanat, edebiyat, felsefe kısacası modernizmin etkileyip şekillendirdiği tüm alanlar üzerinde yaptığı dönüştürücü, belirsizleştirici etkisi ile 'büyük anlatı'ların anlamını yitirmesine neden

olmasıdır. Ona göre (1984: 14-15) daha önceki toplumlarda var olan ulus-devlet, uzmanlar, geleneksel tarih gibi bir anlamda toplumu bir bütün haline getiren, onlar arasında birlik sağlayan eski merkezi kurumlar cazibelerini kaybediyorlar. Ancak bunun anlamı bu kurumların yerlerini başka kurumlara bıraktığı anlamına gelmez. Günümüzde, birey gittikçe sadece kendisinden sorumlu bir duruma, sadece kendisini temsil eden, eskisinden çok daha karmaşık sosyal ilişkilere sahip bir duruma gelmektedir. Bu tür tartışmalara rağmen Lyotard için en önemli konu, bilginin üretiminin ve bunun geleneksel-modern anlayışının aksine herkes tarafından kabul edilmemesi ile yeni bir sürecin ortaya çıkışına işaret etmesidir.

Modern sonrası dönem ile ilgili olarak benzer bir görüşe sahip olan ve gerçekliği tekrar tartışmaya açan J. Baudrillard'ın 'Simulakr ve Simülasyon' çalışması da günümüzün 'inşa edilen' gerçekliğine ışık tutmaktadır. Söz konusu çalışmasında Baudrillard (2011: 15) "Gerçek ya da hakikate özgü perspektifle bir ilişkimizin kalmadığını gösteren farklı bir uzama geçiş olayıyla birlikte, tüm gönderen sistemlerinin tasfiye edildiği bir simülasyon çağına girilmiştir" diyerek bu dönemi önceki dönemden ayırmaktadır. Bu çalışması ile (2011: 14) gerçekliğin, artık her hangi bir kökene bağlı kalmadan üretildiğini ifade ederek 'hakiki gerçeklik'ten ne kadar uzaklaştığımızdan, ama bunun yerini de modeller aracılığı ile meydana getirdiğimiz simulakrardan bahsetmek gerektiğini vurgular. Baudrillard, başka bir çalışmasında (2008: 20) günümüz toplumunu 'tüketim toplumu' olarak niteleyerek gerçekliğin medya tarafından nasıl manipüle edildiğine odaklanır. Ona göre günümüz toplumu kendisini baştan aşağı saran bir *tüketim* çılgınlığı ve insanın tüm aktivitelerini birleştiren bir etki ile bireyi kendisine esir etmekle birlikte, bu ruh durumunu onda bir kültüre dönüştürdüğüne vurgu yapmaktadır. Ancak bununda ötesinde Baudrillard için tüketim artık basit anlamıyla üretilen ürünün tüketilmesi değil, bireyin toplumsal düzlemle ilişkisini ve onun konumunu tayin edecek bir rol alır (Sarup, 2010: 226). Bu aynı zamanda Baudrillard'ın çözümlenmeye çalıştığı toplumun bir yönüyle kendi benliğinden bağımsız bir şekilde tükettiği ile gündeme gelmesine imkân verir.

İçinde bulunduğumuz zamanın klasik bir modern dönem ile olan farkına değinen Hall (2000: 521) ise bu sürecin kişinin kimliği üzerindeki boyutuna odaklanır. Ona göre piyasa ekonomisi etkisinin dünya çapında büyümesi ile eski 'ulusal' aidiyet düşüncesi terk edilmekte yeni aidiyet biçimleri ortaya çıkmaktadır. Bu aidiyet biçimleri bir taraftan daha küçük gruplara odaklanabilirken ve daha yerel özellikler gösterebilirken, diğer taraftan daha küresel bazda kimlik kodlarının sahiplenmesini de sağladığını ifade etmektedir. Bu süreçte sadece bir mekân ile sınırlı olmaktan öte tüm ülke pazarları için ürünler, markalar üretilerek küresel bir kültür de ortaya çıkmaktadır. Genel olarak gençlerin aynı tür markaları giymeleri, aynı kültürel değerlere doğru yönelmeleri onların etkin piyasa koşullarını yöneten medyadan benzer ölçülerde etkilendiklerini göstermektedir. Bunun yanında gelişen teknolojik araçlar ile beraber elektronik alanda zaman ve mekân kavramının bulanıklaşmasına değinen Hall (2000), bu süreci 'küresel postmodern' (The Global Postmodern) olarak tarif edebileceğimizi ifade etmektedir. Çünkü ona göre, sınırları anlamsız kılan, kimlikleri parçalayarak onları farklı ve çoğulculuk temelinde inşa edilmeye müsait hale getiren bu yeni dünya düzenini eski kavramlar ile değerlendirmek artık olanaksızdır. Bu anlamda Postmodernizm, Hall'a göre, sadece belli alanda meydana gelen değişimleri diğerinden ayıran bir kavram olmasından öte, tıpkı modernleşme, post endüstriyel, medya toplumu, çok uluslu kapitalizm gibi kavramların içerdığı bir anlam ile ekonomiden siyasete, kültürden sosyal hayata kadar ortaya çıkan tüm yeni formlara ve onlar arasında bağlantı kuran bir kavram olma özelliğine sahiptir.

Günümüz modernleşme formunu 'düşünsel modernleşme' 'risk toplumu' gibi iki ilişkili (Lash ve Wynne, 1992: 1) anahtar kavram ile açıklayan U. Beck ise, küreselleşme ile beraber risklerin de evrensel bir boyut kazandığını ve artık risk üretenin ürettiği riskten kaçamadığı düşünsel bir toplumda yaşadığımızı ifade etmektedir. Beck, diğer taraftan, "risk kavramının anlamından yola çıkarak riskin değişen anlamını sosyo-kültürel zeminde ele alarak makro söylemsel analize ulaşmaya çalışmıştır. Çünkü riskler önceki yüzyıllardan farklıdır ve yerel olmakla beraber küresel boyuttadır" (Soydemir, 2011: 171). Beck (1992: 9), "Risk Toplumu: Başka Bir Modernliğe Doğru" (Risk Society: Toward A New Modernity) adlı çalışmasında, içinde yaşadığımız dönemin daha önce yaşanan klasik modernizmden çok farklı olduğunu ifade ederek risk toplumuna evirildiğimizi savunmaktadır. Başka bir yerde de Beck (1992: 12), bu çalışmasının endüstriyel toplumun düşünsel modernliği hakkında olduğunu ifade ederek, çağımızda riskin üretilen sağlık ile beraber bireyi tehdit eden yönüne odaklanır. Bunlara dayanarak ifade edilebilir ki, Beck, güncel problemleri daha iyi anlama ve onlarla etkili baş etme stratejisi ile günümüz toplumlarının bir portesini ortaya koymaya çalışmaktadır (Çuhacı, 2007: 135).

Modernlik ve postmodernlik tartışmalarına daha çok karşılaştırmalı bir yöntem ile yaklaşan ve bu dönemi 'akışkan modernite' ile tanımlayan Z. Bauman ise, aynı şekilde sınırların ortadan kalktığı bir topluma doğru gittiğimiz düşüncesine bizi ikna etmeye çalışır. Onun çalışmalarında (2006: 12), modernizm, daha çok sınır uygarlığına atıfta bulunurken, günümüz dönemi daha çok eski engelleyici duvarları yıkan yeniliğin önünü açan ve yayılmasını sağlayan bir etkiye sahiptir. Modernizm, karşıt olarak konumlandığı önceki dönemlerin ayı, insanı bağlayıcı, sınırlandırıcı düşünce ve siyasal sistemlerden kendisini ayırarak yeni bir dünya vaat etmektedir. Ancak bu dünya beklenen sonuçları vermekten ziyade bazı doğruların diğer doğrulardan daha baskın olabileceği yollarını açmıştır. Bu durum modern baskı ve güç odaklarını ortaya çıkararak insanı eski dönem özelliklerine doğru götürmektedir. Bauman (2006) aynı şekilde modern zamanların bu boyutu altında meydana gelen ulus devlet anlayışını ve onun mantığı ile hareket eden dönemin sona erdiğini ifade etmektedir. Ancak Bauman (2013: 24-25) modern zamanların düzene koyma ve düzenin devamına yönelik ayrılıkların temizlemesine yönelik özelliklerin son zamanlarda artık yerini düzensizleştirme ve özelleştirme stratejilerine bırakma eğiliminde olduğunu vurgular. Bununla beraber daha önceki dönemlerde hiçbir şekilde yan yana getirilemeyecek değerlerin şimdilerde aynı ortamda tartışılmakta olduğu görülmektedir. Buna rağmen Bauman'ın bu konuda biraz daha karamsar olduğu görülür. Ona göre (2013: 25) her düzenin kendi kurbanlarını inşa ettiği gibi bu dönem de her ne kadar farklılıklar tartışılabilirse de hepsinin 'arılık testi'nden geçtiğini ifade etmek imkânsızdır. Ancak mevcut koşullarda her geçen günün yeniliklerine açık olmayan veya kendisini yenilemeyen, sunmayan bu duygusal coşkuya kapılmayan 'postmodern arılığın kırı' veya 'eksikli tüketiciler' olarak var olacaklardır.

Genel olarak Bauman'da modernizmin kesin ve tayin edilmiş yönüne odaklanırken post-modernizmin parçalanmış ve düzensizleştirilmiş özellikleri ön plana çıkar. O (2011: 156) modernizmin kesinliğinde aranan farklılığın, post-modern dönemde aranan genel yapı ya da kural kadar mantıksız olduğunu ve bu durumun hayal kırıklığıyla sonuçlanacağını ifade eder. Ona göre bu dönemin insanları eskiyi bir anda bırakabilme yeteneğinden çok yeni olanı çabucak benimseyebilme başarısını sergileyebilmelidirler. Artık bireylerin eski ile yeni arasında bir bağ ve ilişki kurma girişiminde bulunmaması gerekir ki, mevcut düzenin şartlarını sağlayabilsin. Diğer bir ifade ile, bireyler *eksikli tüketiciler* konumuna düşmekten, ancak bu şekilde kurtulabilirler. Touraine, *büyük anlatı*'ların parçalandığı ve modern sihrin gittikçe çözüldüğü böyle bir süreci modernizmin olarak tanımlarken aslında Bauman'a benzer bir şekilde parçalanmışlığa işaret eder ve 'birlikte yaşayabilecek miyiz' sorusunu sorarak toplumsal bir çözümlemeye gider. Ona (2002: 212) göre bu süreç karşılıklı bir farkındalık ve kabul etrafında mümkün olabilecek, bu birliktelik de toplumsal birliği getirecektir.

D. Bell'in kullanmış olduğu 'post endüstriyel' toplum anlayışı ise, 21. yüzyılın sosyal yapısını açıklayanlardan biri olarak içinde bulunduğumuz dönemde devam eden ve yaklaşık 30 yıl önce başlayan teknolojik değişikliği ve onun toplumsal hayat üzerindeki etkisini anlama çabasıdır (Etzioni, 1974: 105). Bell (2001:805), bu kavram ile ekonomi, iş hayatı, 'teori-empirik' özellikle de 'bilim-teknoloji' alanlarında ortaya çıkan değişimlerin olduğu bir döneme atıfta bulunmaktadır. Bu dönemin temel karakteristiği, hızlı sosyal ve teknolojik değişim, rekabetçi, esnek iş saatleri ve risk sayılabilir. Bu koşullar içinde bireyden tüm değişimlere olabildiğince kısa cevap vermesi beklenir. Diğer bir ifade ile klasik modern zamanda bireyden istenen eğitilmiş ya da yetenekli özelliklerinin yanında bireyden esnek ve değişen sosyal düzene olabildiğince hızlı cevap veren özellikler beklenmektedir. Bell'in (2001: 805) kullanmış olduğu bu kavramda, daha çok değişen sosyal düzende 'hierophant' (keşiş) olarak yorumladığı bilim adamlarının, mühendislerin ve teknokratların artan önemine vurgu yapılır. Bu bağlamıyla gelecekte teknolojinin hayatımızı daha etkili saracağını savunan Bell, ileriye dönük öngörülerinde teknolojiye ve onun insanların sosyal ilişkileri üzerindeki etkisini sıklıkla vurgular.

7.Sonuç

Modernlik, tek yönlü bir olgu olmaktan ziyade kuramsal olarak çok boyutlu bir yapıya sahiptir. O nedenledir ki toplumsal dönüşüme yoğunlaşan ve sosyolojinin kurucuları arasında yer alan Marx, Weber ve Durkheim'in her üçünde bu olgunun farklı yönlerine yoğunlaşmışlardır. Günümüz toplumlarının daha iç içe geçtiğini ve farklılaştığını, bireyselleştirdiğini göz önüne aldığımızda da mevcut dönemi tanımlamaya yönelik girişimlerin çok daha çeşitli olması gayet doğal olarak karşılanabilir. Bu yönüyle modern sonrası dönemin öne çıkan tartışmalarına genel olarak bakıldığında klasik modern mantığın geride bırakıldığını, hatta Giddens, Habermas ve Jameson'ın adı modern dahi olsa içeriğinin ve boyutunun ilk modernizmden çok farklı olduğunu iddia eden çalışmaları bu

konu ile ilgili günümüz sosyal bilim çalışmalarını yönlendirmektedir. Diğer taraftan modern dönemin kapandığını ve günümüz toplumsal yapısının farklı boyutlarına yoğunlaşarak kavramsallaştırılan bazı sosyal bilimciler de postmodern durum, tüketim toplumu, risk toplumu, post-endüstriyel, küresel postmodern gibi güncel olaylar ışığında toplumsal gerçekliği açıklamaya çalışmaktadırlar. Ancak bu tanımlamalar basit bir ilgi farklılığından kaynaklanmaktan ziyade toplumun farklı katmanlarında meydana gelen modern teoriler ile açıklanamayan gerçekliklerdir. Özellikle de ekonomi, sosyoloji, sanat, medya ve gıda endüstrisinde meydana gelen gelişmeler toplumun farklı boyutlarına yoğunlaşan sosyal bilimcilerin farklı tanımlamalar ve vurgular yapmalarına imkân tanımaktadır. Tüm bu sorgulamaların üzerinde durduğu temel konulardan biri görüldüğü üzere bir *modernite eleştirisi* ya da *modernite krizi* durumudur. Bu bağlamda temel karakteristik özelliklerinin 19. yüzyılda görüldüğü modernizmin toplumsal, siyasal, ekonomik ve bireyin gündelik hayatı gibi her alanı saran genel değerlendirmelerin altındaki parçacıklar dahi bağımsızlığını ilan etmiş ya da bunu gerçekleştirme mücadelesi vermektedir. Daha genel bir ifade ile modernite bitmese dahi onun evrensel gerçeklik iddialarının tahrip olduğu ve yerini rölativizme bıraktığı yönünde görüşler genel olarak 'büyük/meta anlatı'lar döneminin bittiğine, öngörülen projelerin ve evrilmenin sosyal ve siyasal anlamda gerçekleşmediğine ve günümüz dünyasının parçacıklardan oluştuğuna yönelik düşünce ağırlık kazanmaktadır.

Kaynakça

- Altun, F. (2000). Modernleşme Kuramı Ve Gelişme Sorunu, *Divan*, (1). 123-186.
- Aşkın, D. (2017). Sosyoloji, Doğu Topluları Ve Modernleşme İdeolojisinin Kuramsal Kökleri Üzerine Bir Değerlendirme, *TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi*, 9 (32), 220-226.
- Ayaz, B. (2016). Geç Kapitalizm: Medya Ve Sanatta İçeriğin Metalaşması Ve Anlamsızlaşması, *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi (AKAR)*, (1)1, 119-128.
- Baudrillard, J. (2008). *Tüketim Toplumu: Söylenceleri Yapıları* (H. Deliceçaylı ve F. Keskin). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Baudrillard, J. (2011). *Simülakrlar Ve Simülasyon*. (Çev. O. Adanır). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Bauman Z. (2006). *Liquid Modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Bauman, Z. (2011). *Bireyselleştirilmiş Toplum*. (Çev. Y. Alogan). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2013). *Modernite, Kapitalizm, Sosyalizm: Küresel Çağdaş Sosyal Eşitsizlik*, (Çev: F. D. Ergun). İstanbul: Say Yayınları.
- Bauman, Z. (2013). *Postmodernizm Ve Hoşnutsuzlukları*. (Çev. İ. Türkmen). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Beck, U. (1992). (1992). *Risk Society: A Toward New Society*. (çev. M. Ritter). London: Sage Publications.
- Bell, D. (2001). "The Coming of Post-Industrial Society", *Social Stratification: Class Race and Gender in Sociological Perspective*. (Ed. D. B. Grusky). Colorado: Westview Press.
- Bock, K. (2006). "İlerleme, Gelişme Ve Evrim Kuramları". *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi* (Ed. T. Bottomore Ve R. Nisbet). (Çev. M. Tunçay ve A. Uğur). İstanbul. Kırmızı Yayınları.
- Brey, P. Ve Feenberg, A. (2003). "Theorizing Technology and Modernity". *Modernity and Technology*. (Ed. T. Misa). Mit Press. Ss. 33-71
- Bury, J.B. (1920). *The Idea of Progress: An Inquiry into its Origin and Growth*, London: Macmillan. <https://Archive.Org/Details/ideaprogressani00burygoog>
- Çuhacı, A. (2007). Ulrich Beck'in Risk Toplumu Kuramı, *Sosyoloji Dergisi*. 3 (14). 130-157.
- Emre, Y, (2015) "Anthony Giddens Ve Uluslararası İlişkiler:Yapılanma, Modernite Ve Küreselleşme",*Uluslararası İlişkiler*, 11 (44), 5-23.
- Etzioni, A. (1974). The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting (Review), *Contemporary Sociology*. 3 (2). 105-107.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and Self-Identity: Self and Society in The Late Modern Age*. Stanford: Stanford University Press
- Giddens, A. (2012). *The Consequence of Modernity*. Malden. Polity Press.
- Glover, L. (2006). *Postmodern Climate Change*. New York. Routledge.
- Habermas, J. (1987). "Modernity: An Incomplete Project". *The Anti-Aesthetic: Essays on Postmodern Culture* (Ed. H. Foster). Washington. Bay Press, Ss. 3-15.
- Hall, S. (2000). The Question of Cultural Identity Modernity. *An Introduction to Modern Societies*, (Ed. S. Hall, D. Held, D. Hubert, Ve K. Thompson). Massachusetts: Blacwell Publisers. Ss. 596-632.
- Hoselitz, B. F. (1971) "Economic Growth and Development: Non-Economic Development" *Political Development and Social Change*. (Der., J. L. Finkle Ve R. W. Gable), New Yourk. John Willey and Sons Press.
- Inkeles, A. (1969). Making Men Modern: On The Causes and Consequences of Individual Change İn Six Developing Countries, *American Journal of Sociology*, (75)2: 208-225.
- Jameson, F. (1987). "Postmodernism and Consumer Society". *The Anti-Aesthetic: Essays On Postmodern Culture* (Ed. H. Foster). Washington. Bay Press. Ss. 111-124
- Kamali, M. (2006). *Multiple Modernities, Civil Society and Islam. The Case of Iran and Turkey*. Liverpool: Liverpool University Press.

- Kant, I. (2004). "From an Answer to The Question: What is Enlightenment?" *Reading in Epistemology: From Aquinas, Bacon, Galileo, Descartes, Locke, Berkeley, Hume, Kant*. (Ed. V. G. Potter). New York: Frodham University Press.
- Lash, S. ve Wynne, B. (1992). "Introduction", *Risk Society: A Toward New Society*. (ed. U. Beck) (Çev. M. Ritter). London: Sage Publications.
- Migdal. J.S. (1998). "Olgu Ve Kurgunun Buluşma Zemini". *Türkiye'de Modernleşme Ve Ulusal Kimlik*. (Ed. S. Bozdoğan Ve R. Kasaba). İstanbul. Tarih Vakfı Yurt Yayınları. Ss.207-216.
- Robertson, R. (1992). *Globalization: Social Theory and Global Culture*. London: Sage Publications.
- Rorty, R. (2011). *Hebarmas, Lyotard Ve Postmodernite* (Der. M. Küçük) (Çev. M. Küçük). İstanbul: Say Yayınları. Ss.291-312.
- Rostow. W.W., (1960). *The Stages of Economic Growth: A Non-Communist Manifesto*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Sarup, M. (2010). *Post-Yapısalcılık Ve Postmodernizm: Eleştirel Bir Giriş*. (Çev. A. Güçlü). İstanbul: Kırık Gece Yayınları.
- Shawwer, L. (2005) *Nostalgic Postmodernism: Postmodern Therapy*. Oakland, California: Paralogic Press
- Slattery, M. (2003). *Key Ideas in Sociology*. Cheltenham. Nelson Thornes.
- Soydemir, S. (2011). Modernizmin Karanlık Yüzü: Risk Toplumu, *Sosyal Ve Beşeri Bilimler Dergisi*. 3 (2). 169-178.
- Tipps, D.C. (2012). "Theory and The Comparative Study of Societies: A Critical Perspective", *Comparative Studies in Society and History*, 15 (2). Ss. 199-226.
- Touraine, A. (2002). *Eşitliklerimiz Ve Farklılıklarımızla Birlikte Yaşayabilecek Miyiz?* (Çev. O. Kunal) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.